

אוניברסיטת בגדאד
פקולטת השפות
מחלקת השפה העברית

הקטגוריה הלקסיקלית של המילים הפוליסמיות שבין
ספר בראשית וספר שמות
עיון סמנטי

التصنيف المعجمي للكلمات البوليسيمية
بين سفرى التكوين والخروج
دراسة دلالية

أ.م. سعد عبد السادة صباح شمخي
جامعة بغداد/ كلية اللغات/ قسم اللغة العبرية
رقم الهاتف: 07734153248
البريد الإلكتروني: saadabdsadaa74@colang.uobaghdad.edu.iq

פרופ' עוזר : סעד עבד אלסאדה סבאח שמכי

אוניברסיטת בגדאד - פקולטת השפות - מחלקת השפה העברית

מספר הטלפון : 0773 415 3248

אלקטרונידואר : saadabdsadaa74@colang.uobaghdad.edu.iq

הקיצור

שני הספרים בראשית ושמות משתתפים בכמה היבטים לשוניים בולטים, בין אם הם דקדוקיים, מורפולוגיים, תחביריים, סמנטיים ועוד. אולי אחד ההיבטים הסמנטיים הבולטים ביותר שניתן לאבחן במערכת היחסים בין שני הספרים הללו הוא היבט הפוליסימיה של המילים המקוטגריים במילון. לכן נעשה חקר ההיבט הזה על ידי התייחסות למילים הנפוצות בין שני הספרים ומשמעותיותיהם השונות מתוך הציון למשמעות השונה של כל אחד מהם עם אינדיקציה למקום הנזכר בספר.

דרך כל אלה, היה צורך לצוון לשני נושאים עיקריים עליהם מבוסס מחקר זה, שהם הקטגוריה הלקסיקלית והפוליסימיה. ביחס לקטגוריה הלקסיקלית היא קטגוריה של היסודות שהם חלק ממילון השפה, ואלמנטים אלה קיימים ברמת המילה. אין מחלוקת על החשיבות הבסיסית של הקטגוריות הלקסיקליות בשיטות ובתפקודים הפורמליים של ניתוח דקדוקי. אך למרות היכרותו של נושא זה ואופיו היסודי לתיאור וניתוח דקדוקיים, הוא באופן פרדוקסאלי אינו בין הנושאים הנלמדים ביותר או המובנים מנקודת המבט הפונקציונליסטית או הפורמליסטית. המונח קטגוריה לקסיקלית משמש להתייחס לחלקים המרכיבים של לקסיקון, כגון שם עצם, פועל, אות, שם תואר וכינוי תואר.

באשר לפוליסימיה, זו מילה או ביטוי עם משמעויות שונות וקשורים בדרך כלל להמשכויות המשמעות בתחום הסמנטי, או שהיא היכולת שלמילה או לביטוי יש משמעויות מרובות, ולכן היא שונה מהומופניה והומונימיה. שהיא דמיון מקרי בין שתי מילים (או אפילו יותר), בעוד שהומוניה, שהיא רק התאמה לשונית, שונה לחלוטין מפוליסימיה.

מילים מפתחות: קטגוריה לקסיקלית, מילים פוליסימיות, ספר בראשית, ספר שמות

الملخص

يشترك سفر التكوين والخروج في العديد من الجوانب اللغوية البارزة سواء أكانت قواعدية، مورفولوجية، نحوية، دلالية وغيرها. ولعل من أبرز الجوانب الدلالية التي يمكن تشخيصها في العلاقة بين هذين السفرين هو جانب البوليسيميا للكلمات المصنفة معجمياً. فجرت دراسة هذا الجانب عبر تناول الكلمات المشتركة بين السفرين والمختلفة في معانيها من خلال الإشارة إلى المعنى المختلف لكل واحدة منها مع بيان مكان ذكرها في السفر.

وعبر كل ذلك كان لا بد من الإشارة إلى موضوعين أساسيين يرتكز عليهما هذا البحث وهما التصنيف المعجمي والبوليسيميا. فالتصنيف المعجمي هو تصنيف للعناصر التي تشكل جزءاً من قاموس اللغة، وهذه العناصر موجودة على مستوى الكلمات. لا جدال في الأهمية الأساسية للتصنيفات المعجمية في كل من المناهج والوظائف الرسمية للتحليل النحوي. ولكن على الرغم من الإلمام بهذا الموضوع وطبيعته الأساسية للوصف والتحليل النحوي، إلا أنه من المفارقات أنه ليس من بين الموضوعات الأكثر تعلماً أو فهماً من وجهة النظر الوظيفية أو الشكلية. ويُستخدم مصطلح التصنيف المعجمي للإشارة إلى الأجزاء المكونة لمادة المعجم كالأسم والفعل والحرف والصفة والظرف.

أما البوليسيميا فهي كلمة أو عبارة ذات معاني مختلفة وعادةً ما تكون مرتبطة بتواصل المعنى داخل المجال الدلالي، أو هي قابلية أن يكون لكلمة أو عبارة ما معانٍ متعددة، وبالتالي فأنها تختلف عن الهوموفونيا والهومونيميا وهو تشابه عرضي بين كلمتين (أو حتى أكثر)، في حين أن الهومونيميا أي التماثل اللغوي هو مجرد مطابقة لغوية، وهو الأمر المختلف تماماً عن البوليسيميا.

الكلمات المفتاحية: تصنيف معجمي، كلمات بوليسيمية، سفر التكوين، سفر الخروج

הקטגוריה הלקסיקלית של המילים הפוליטיות שבין ספר בראשית וספר שמות עיון סמנטי

מחקר לפרופ' עוזר
סעד עבד אלסאדה סבאח

הקדמה

שני הספרים בראשית ושמות משתתפים בכמה היבטים לשוניים בולטים, בין אם הם דקדוקיים, מורפולוגיים, תחביריים, סמנטיים ועוד. אולי אחד ההיבטים הסמנטיים הבולטים ביותר שניתן לאבחן במערכת היחסים בין שני הספרים הללו הוא היבט הפוליטיות של המילים המקוטגריים במילון (Barr, 1961, p. 21). לכן נעשה חקר ההיבט הזה על ידי התייחסות למילים הנפוצות בין שני הספרים ומשמעויותיהם השונות מתוך הציון למשמעות השונה של כל אחד מהם עם אינדיקציה למקום הנזכר בספר.

דרך כל אלה, היה צורך לצוות לשני נושאים עיקריים עליהם מבוסס מחקר זה, שהם הקטגוריה הלקסיקלית והפוליטיות. ביחס לקטגוריה הלקסיקלית היא קטגוריה של היסודות שהם חלק ממילון השפה, ואלמנטים אלה קיימים ברמת המילה. אין מחלוקת על החשיבות הבסיסית של הקטגוריות הלקסיקליות בשיטות ובתפקודים הפורמליים של ניתוח דקדוקי. אך למרות היכרותו של נושא זה ואופיו היסודי לתיאור וניתוח דקדוקיים, הוא באופן פרדוקסאלי אינו בין הנושאים הנלמדים ביותר או המובנים מנקודת המבט הפונקציונליסטית או הפורמליסטית. המונח קטגוריה לקסיקלית משמש להתייחס לחלקים המרכיבים של לקסיקון, כגון שם עצם, פועל, אות, שם תואר וכינוי תואר (Baker, 2003, p. 5-7). באשר לפוליטיות, זו מילה או ביטוי עם משמעויות שונות וקשורים בדרך כלל להמשכיות המשמעות בתחום הסמנטי, או שהיא היכולת שלמילה או לביטוי יש משמעויות מרובות, ולכן היא שונה מהומופניה והומונימיה. שהיא דמיון מקרי בין שתי מילים (או אפילו יותר), בעוד שהומוניה, שהיא רק התאמה לשונית, שונה לחלוטין מפוליטיות (Leacock, 2000, p.4).

חשיבות המחקר

- 1- האפשרויות להתחלת עיונים שונים בן כל ספרי התנ"ך מבחינה פוליטית.
- 2- ידיעת דרכי ההבחנה בין המילים הדומים בכתב ובקריאה תוך נושא ספציפי אחד.

השערות המחקר

- 1- שני הספרים בראשית ושמות הם כוללים מילים רבות דומות בצורה.
- 2- צריך להבחין מבחינה סמנטית בין המילים האלו וקביעת סוג ההבחנה הסמנטית הזו.
- 3- לכל קבוצה לשונית בתוך שני בראשית ושמות יש חלוקות לקסיקליות.

שיטת המחקר

היא שיטה דיסקרפטיבית-אנליטית מתוך תיאור וניתוח את המילים הפוליטיות בין ספר בראשית וספר שמות.

מטרת המחקר

הבלטת הקשר ההדוק בין הצד הסמנטי לבין הצד הלקסיקלי בתוך החוג המקראי.

קורפוס המחקר

הקורפוס כולל את הגורם הפוליטי בין כל פסוקי ספר בראשית וספר שמות שבתוך ספרי התנ"ך, וגם כולל את צורות הקטגוריות הלקסיקליות של גורמים אלה.

מבנה המחקר

- מחקר זה נחלק להקדמה ולשלושה צירים, ובסוף המסקנות, ואלה הם צירי המחקר:
1. הקטגוריה הלקסיקלית
 2. הפוליסמיה
 3. הקטגוריה הלקסיקלית של המילים הפוליסמייות שבין ספר בראשית וספר שמות

1. הקטגוריה הלקסיקלית

1.1. הגדרה ומבט כללי

קטגוריה לקסיקלית היא קטגוריה תחבירית לאלמנטים שהם חלק מלקסיקון השפה. אלמנטים אלה הם ברמת המילה (Ivy, 2010, p. 22). החשיבות הבסיסית של קטגוריות לקסיקליות אינה שנויה במחלוקת הן בגישות פורמליות והן בתפקודים לניתוח דקדוקי (Cuyckens, 2009, p. 38). אך למרות היכרותו של נושא זה ואופיו היסודי לתיאור וניתוח דקדוקיים, הוא באופן פרדוקסאלי אינו בין הנושאים הנלמדים ביותר או המובנים מנקודת המבט הפונקציונליסטית או הפורמליסטית (Baker, 2003, p. 11-12). המונח "קטגוריה לקסיקלית" משמש לעיתים לחלקים העיקריים המרכיבים של המילון כגון שם העצם, הפועל ושם התואר (Corver, 2001, p. 5). מונח זה אינו מונח נרדף מושלם ל"חלק של דיבור" ול"מעמד של מילים", מכיוון שמונחים אלה כוללים גם קטגוריות קטנות (או קטגוריות פונקציונליות) כגון ההתייחסות, השעבוד, תוארי הפועל, וכו', ואילו קטגוריות כוללות רק שמות עצם, פעלים ושמות תואר. לפיכך, קטגוריה לקסיקלית מנוגדת לעיתים קרובות לקטגוריה פונקציונלית, במיוחד במסורת הגנראטיבית (Lumsden, 1987, p. 106).

אף נושא חשוב שאינו עוסק במחקרים תיאורטיים על קטגוריות לקסיקליות הוא האם קטגוריות אלה נוצרות טרום תחבירית, במרכיב מורפולוגי של הלקסיקון, או שמא הן בנויות בתחביר או פוסט תחבירי (Jordan, 2021, p. 23). ג'קנדוף הוא דוגמה לגישה לקסיקליסטית לקטגוריות לקסיקליות, ואילו מרנץ ו-בורר מייצגים חשבון שבו שורשי המילים הם ניטרליים לקטגוריות, ושם חברותם לקטגוריה לקסיקלית מסוימת נקבעת על פי ההקשר התחבירי המקומי שלהם. בייקר מציע חשבון המשלב מאפיינים של שתי הגישות: מילים בנויות בתחביר ולא מראש תחבירית; עם זאת, לשורשים יש מאפייני קטגוריות הטבועים בהם (Nikitina, 2008, p. 102).

2.1. המורפולוגיה והקטגוריה הלקסיקלית

מורפולוגיה עוסקת בסוגי מילים ובאופן היווצרות המילים. היא חוקרת את המבנה הפנימי של המילים השונות בצורתן ומשמעותן. צורה מתייחסת לאיך שנשמעת מילה כשהיא נאמרת. מילים שייכות לקטגוריות לקסיקליות, המכונות גם חלקי דיבור (Janned, 1994, p. 177). קטגוריות לקסיקליות הן מחלקות של מילים (למשל, שם עצם, פועל, מילת יחס), הנבדלות באופן בו ניתן לבנות מילים אחרות מתוכן. לדוגמה, אם מילה שייכת לפועל בקטגוריה לקסיקלית, ניתן לבנות מילים אחרות על ידי הוספת סיומות שונות אליה כדי ליצור מילים אחרות (Corver, 2001, p. 5).

קטגוריות לקסיקליות הן משני סוגים: פתוח וסגור. קטגוריה לקסיקלית פתוחה אם המילה החדשה והמילה המקורית שייכות לאותה קטגוריה. שמות עצם, פעלים, תארים ותוארי הפועל הם קטגוריות מילוניות פתוחות (Gerber, 1993, p. 44). לעומת זאת, קטגוריות לקסיקליות סגורות ממעטות לרכוש חברים חדשים. הם כוללים מילות חיבור (למשל, ו-, או, אבל), כינויי גוף (למשל, הוא, היא, הם), ומילות יחס (למשל, מן, על). יצירת צורות דקדוקיות שונות של מילים נקראת הטייה (בוטוויניק, 2012, עמ' 13). המילה אפשר להיות מורכבת משורש וממוספית. המוספית יכולה להיות קידומת או סיומת. שורשי מילים ומוספיות נקראים מורפמות. משוויים מילים על פי צורה, משמעות וקטגוריה לקסיקלית (Contini, 2000, p. 336). זה מאפשר התחלקות של מילים לחלקים הקטנים יותר שלהם הנקראים מורפמות. מורפמות חופשיות הן מילים פשוטות אשר יכולות לשמש את עצמן. מורפמות מאוגדות, לעומת זאת, אינן יכולות לעמוד בפני עצמן (Kuzar, 2021, p. 146).

ההרכבה היא תהליך שבו מילים חדשות נוצרות משתי מילים עצמאיות או יותר. שכפול מחדש הוא תהליך יצירת מילים חדשות על ידי הכפלת מורפמה חופשית שלמה או חלק ממנה. אפשר גם לבצע שינויים פנימיים במורפמה, הנקראת אלטרנציה (Dromi,1987,p.133).

3.1. החלוקה בקטגורייה הלקסיקלית

אפשר לחלק את המילים בשפה לשתי קטגוריות המובחנות זו מזו בגודלן ובמידת היצרנות שלהן (הפוטנציאל לקבל לתוכה מילים חדשות), הקבוצה הפתוחה והקבוצה הסגורה. הקבוצה הפתוחה מכילה מילות תוכן: שמות עצם, פעלים ותארים. זוהי קבוצה פתוחה מכיוון שהיא בעלת יכולת הרחבה (Contini,2000,p.336), דהיינו מתווספות אליה מילים בצורה נורמלית. אפשר לייצר מילים לקסיקליות חדשות על סמך מילים ממשיות, כגון, 'כלב' <' כלבלב', 'ירק' <' ירקון', 'משחק' <' משחקה'. גם - כן, מילות תוכן שאולות משפות אחרות מתמזגות בשפה נתונה בפרוצדורה נורמלית, לפעמים בסטרוקטורה המקורית שלהן, כמו 'telegraph' טלגרף', '> computer' קומפיוטר', ולפעמים ההתמזגות מלווה בשידוך מסוים למבנה המילים בשפה התופסת, כמו, '> civilization' ציוויליזציה', 'panic' פאניקה', ואף ביצירת מילות תוכן חדשות, כמו הפועל 'טילפן' הנוצר משם העצם 'השואל' 'טלפון'. הקבוצה הסגורה מכילה מיידעים (ה'), כמתים (שלושה, כמה), מילות חיבור (ו, או), מילות שעבוד (שי, אשר), וכן כינויי גוף (הוא, אתה) ומילות יחס (על, ליד) (בוטוויניק, 2012, עמ' 12). זוהי קבוצה מוגבלת באופן יחסי, ובשונה ממילות התוכן, היא לא יצרנית, דהיינו לא נוטה להתפשט. בלתי רגיל מאד שמילת יחס, או מילת חיבור חדשה, נוצרת או מושאלת משפה אחרת. כאשר קורה פעולה שכזו, היא חלשה וממושכת (Contini,2000,p.337). חלוקה אחרת, הנפוצה יותר בבלשנות המודרנית, מתאימה בחלקה לחלוקה הנזכרת למעלה. זוהי חלוקה המוקמת על הבחנות דקדוקיות (Dromi,1987,p.133).

הקבוצה הראשונה והגדולה היא קבוצת המילים הלקסיקליות, המכילה את מילות התוכן (מן הקבוצה הפתוחה), במיוחד שמות עצם, פעלים ותארים. אלו הן המילים המרכיבות את הלקסיקון המנטאלי. אלו הן גם מילים מן הסוג המופיע במילונים, כשליצידן משמעות מוגדרת (של אובייקט, פעולה או מחשבה מופשטת). הקבוצה השנייה היא קבוצת מילות הפונקציה. המכילות מילים מן הקבוצה הסגורה (כמו מיידעים ומילות חיבור ושעבוד). למילות הפונקציה יש תפקיד תחבירי, הן מגלות את היחסים בין אלמנטי המשפט, לדוגמה: 'העט על השולחן' לעומת 'העט ליד השולחן' ומחזקות את משמעות מילות התוכן. האיש' – איש מסוים, אחד, לעומת 'איש' – איש כלשהו (בוטוויניק, 2012, עמ' 13).

קבוצת המילים הלקסיקליות נחלקת לארבע קטגוריות, אשר בבלשנות המסורתית מכונות חלקי דיבר, ובבלשנות המודרנית, ובכללה בגישות המזוהות עם הבלשנות התאורטית, הן מוכרות כקטגוריות לקסיקליות (Contini,2000,p.337). הקטגוריות הלקסיקליות מובחנות זו מזו על ידי הגדרות סמנטיות (מאפייני משמעות) מבניות (מבנה המילה) ותחביריות פונקציות המילה ויחסיה עם מילים אחרות (במשפט). שתי הקטגוריות הבסיסיות ביותר הן שם עצם ופועל. שמות עצם הם מילים המתייחסות על-פי רוב לאובייקטים בעולם, כולל חפצים, בני אדם ובעלי חיים (למשל, 'מטוס', 'כלב', 'שמש', 'דלת', 'שמיים', 'ילד'), וכן לרעיונות או מושגים מופשטים (כמו 'אשליה', 'שאלה', 'תסביך', 'מחשבה', 'גישה'), פעלים הם מילים הקשורות לפעולות מסוגים שונים (למשל, 'אמר', 'התנהג', 'נשען', 'העמיד', 'מצא'). הקטגוריה השלישית היא מילות התואר, אשר נחלקת לשני סוגים: תואר השם, ותואר הפועל. תוארי השם קשורות לתכונות המאפיינות שמות עצם. כגון, עבודה נהדרת', 'בית גדול', 'אישה יפה', 'פיל ענק'. תוארי הפועל מאפיינים פעולה. כגון, פנה בפתאומיות', 'משך בחוזקה', 'הלך לאט'. הקטגוריה הרביעית, מילות יחס, היא קבוצה מצומצמת של מילים, המופיעות לרוב עם שמות עצם, ומאפיינות את המיקום שלהם במרחב, בזמן ואת היחסים שבין אובייקטים או אירועים. לדוגמה, 'דן הניח את השמן על השולחן'; 'המסיבה התחילה בחמש בבוקר', 'בכיתי בגלל שנעלבתי'. יש לציין כי בגישות תאורטיות שונות ניתן למצוא התייחסויות שונות לסיווגן של מילות היחס כמילים לקסיקליות או כמילות תפקוד. חילוקי הדעות נובעים מאופיין האמביוולנטי של מילות היחס: מצד אחד זוהי קבוצת מילים מצומצמת ולא פרודוקטיבית (בדומה למילות התפקוד), ומצד שני הן מילים בעלות תוכן סמנטי ולפיכך יש הצדקה להכללתן בקבוצת המילים הלקסיקליות. בכל שפה ישנם סימנים המבחינים בין הקטגוריות השונות. פעלים, ולא שמות עצם או תארים, ניתנים לנטייה בזמן (למשל, 'דיבר' (זמן עבר), 'מדבר' (זמן הווה), 'ידבר' (זמן עתיד)). מיידעים, לעומת זאת, מופיעים רק לפני שמות עצם ותואר השם ('ה' - ילדה הגבוהה'), לא לפני פעלים ותוארי הפועל (+ 'ה' התחיל', 'ה' לאט') (בוטוויניק, 2012, עמ' 13).

בעברית, למשל, כמו גם בערבית ובשפות שמיות נוספות, קיימת הבחנה נוספת: כל הפעלים הם בתבנית של אחד מן הבניינים, בעוד שמבנה שמות העצם מגוון נרחיב על כך בסעיפים הבאים). ההבחנה בין שתי קבוצות המילים - המילים הלקסיקליות ומילות התפקוד - היא אינטואיטיבית וטבעית (Dromi, 1987, p. 133).

2. הפוליסמיה

2.1. הגדרה ומבט כללי

הפוליסמיה היא תופעה סמנטית לקסיקלית, שהמילה בה תהיה בעלת כמה משמעויות הבאות זו מזו או המחוברות זו בזו בחיבור סמנטי. המשמעויות של מילים אפשר להשתנות לאורך הזמן וזה מה שנקרא "סמנטיקה דיאכרונית", ואחרי כך שינויים אלה ניתן להביא לכך שבשלב זמן מסוים למילה אחת יש יותר ממשמעות אחת (Leacock, 2000, p. 1). דהיינו, הפוליסמיה היא בייסודה תופעה סינכרונית, אף אם יש לה סיבות היסטוריות וצורת השתלשלות שניתן להעניק לו תיאור דיאכרוני. נתבונן למשל במילה קֶבֶרָה. זוהי מילה מקראית שמשמעותה המקורית היא חבורה או קבוצת אנשים. בלשון ימינו קיבלה מילה זו משמעות נוספת - התאגדות של אנשים לשם עסק או לשם מטרה משותפת. הקשר הסמנטי בין המשמעויות ברור, ושתייהן חיות בלשון ימינו. המשמעות המקראית, העתיקה, משמשת אותנו כשאנו מדברים על הצורך החברתי ועל הפעילות החברתית של האדם (למשל, אנו אומרים על אדם שהוא איש חברה או שהוא מתרחק מחברת בני אדם), וממנה נגזר הצירוף "מדעי החברה". ואילו המשמעות החדשה משרתת אותנו כשאנו מדברים על חברה כגוף מסחרי, על "חברה בע"מ", או על "חברת - גג" (קונצרן כלכלי). מילה זו היא אפוא מילה פוליסמית (לבנת, 2014, עמ' 181). עיון חטוף במילון מגלה כי ערכים רבים הם פוליסמיים, במיוחד בולט הדבר בקרב הערכים השכיחים בשימוש (Leacock, 2000, p. 1). למילה בית, למשל, מונה אבן - שושן במילונו עשרה משמעים שונים (בנוסף לעשרות צירופים שהמילה מצויה בהם). מתברר כי במקרים רבים שבהם יש צורך להביע מושג שאין עבורו מונח, דוברי הלשון מעדיפים להשתמש במילה קיימת (בדרך כלל שכיחה ומוכרת) במקום להמציא ערך מילוני חדש. בדרך זו מתרבים המשמעיים בלי שיגדל מספר הערכים המילוניים. הלשון נוטה לנהוג בחיסכון במספר המסמנים וביעילות בשימוש בהם: יש סיכוי רב שמי שייתקל במילה במשמעה החדש יוכל לעמוד על משמע זה ביתר קלות, תוך הסתמכות על מציאת קשר סמנטי בין המשמעיים השונים. כך, למשל, המילה גל הועברה מן המים אל האוויר (גלי קול, גלי רדיו); המילה מפתח משמשת במוזיקה (מפתח סול), במכונאות (מפתח צינורות), בעריכה של ספר מדעי (מפתח מונחים - אינדקס), בגוף האדם (מפתח הלב), וגם באופן מטפורי: "הספר מספק מפתח (= קוד, אמצעי הבהרה) להבנת התופעה של עליית הנאציזם בגרמניה". ההרחבה המטפורית, היא אחת הדרכים שבהן מילים נעשות פוליסמיות (לבנת, 2014, עמ' 181).

2.2. פוליסמיה: בעיות ופתרונים

לפני חמישים שנה כתב הבלשן והסמנטיקן סטיבן אולמן כי פוליסמיה, העובדה שלמילים מסוימות יש רשת משמעויות מרובות אך קשורות, היא "ציר הניתוח הסמנטי". הוא התייחס לסמנטיקה לקסיקלית סינכרונית ודיאכרונית כפי שהתפתחה לאחר בראל. חמישים שנה אחרי אולמן ומאה אחרי פוליסמיה של בראל הפכה למרכזית בסמנטיקה קוגניטיבית מודרנית מהסוג הסינכרוני והדיאכרוני כמו גם בסמנטיקה חישובית. התברר שללימוד הפוליסמיה יש חשיבות מהותית לכל מחקר סמנטי של שפה וקוגניציה. לפיכך ניתן לראות בפוליסמיה כמתן גישה מיוחסת לרשת של תיאוריות השפה הקשורות זו עם זו, משמעות וקוגניציה המוצעות לאורך המאה ה-20 ועד המאות ה-21 וכמצביעות על כיוונים למחקר עתידי בשפה ובהכרה (Bisabg, 2003, p. 3). ועדיין, מאז שמישל בראל הכניס את המונח פוליסמיה לבלשנות, פוליסמיה גרמה לבעיות במחקר הלשוני. יש שטענו כי זה למעשה לא קיים והוא רק פריט של ניתוח לשוני (Kleiber 1999, p. 55). זה בהחלט נכון שדוברים לעתים רחוקות מודעים לריבוי המשמעויות אלא אם כן מתבקש מהפקה או הבנה של בדיחות או משחקי מילים. בסמנטיקה הלקסיקלית, שבה מקובלת קיומה של פוליסמיה, תמיד היה קשה להבדיל בין פוליסמיה להומונימיה - קיומם של משמעויות שונות אך לא קשורות לצורת מילה אחת - וכך לבנות ערכים מילוניים בקוהרנטיות (Bisabg, 2003, p. 3). כדי לתת דוגמה ברורה יחסית, המילה שָׁנָה במובן "חזר" והמילה "שָׁנָה" במובן "365 יום", שהן שתי מילים הומונימיות (אבן שושן 1979, עמ' 2739), יתאימו בשני ערכים, המשמעויות של המילה הפוליסמית "אף" ("איבר פנים", "חוש הריח" ו"כעס או קצף") יותאם לאחד (כנעני, 1998, עמ' 150).

בעיה נוספת הנובעת מפוליסמיה והומונימיה היא הדו-משמעות הלקסיקלית, והקשר המדויק בין פוליסמיה, הומונימיה, הדו-משמעות והסתמיות הוא עדיין נושא לא פתור בסמנטיקה הלקסיקלית (Bisabg,2003,p.4). והכי חשוב, עם זאת, פוליסמיה הוכיחה את עצמה כמעט בלתי הפיכה בתיאוריות שפה מבניות, בעיקר מבוססות תכונות ורכיביות, במיוחד אלה המבוססות על האקסיומה של השפה כמערכת אוטונומית, מנותקת מהכרה, רגש והשפעות גופניות (Lyons,1977,p.78). במאמצייהם להתמודד עם פוליסמיה נאבקו בלשנים מבניים כדי לשמור על משפט "צורה אחת, משמעות אחת" ובלשני טרנספורמציה התמקדו בתכונות בלתי משתנות להגדרת משמעות, תוך השמטת נושאים של אפנון קונטקסטואלי וקו-טקסטואלי. מהיותו נושא השראה לסמנטיקנים לקסיקלים היסטוריים, כפי שאותו חזו על ידי בראל וחסידיו, הפכה פוליסמיה למכשול לתיאוריה הלשונית. כל זה השתנה עם הופעת הבלשנות הקוגניטיבית בשנות השמונים, כאשר המכשול הפך להיות הזדמנות, הזדמנות לקשר בין השפה למוח, משמעות וחברה, קישור שכבר נוצר על ידי בראל. שינוי בפרספקטיבה זה הקל על ידי הופעתן של תיאוריות חדשות באנתרופולוגיה ובפסיכולוגיה, ותיאוריות חדשות הכי חשובות של כיצד בני אדם קובעים קטגוריות על בסיס אבות טיפוס ומיון משפחתי. בבלשנות הקוגניטיבית, המילה עצמה עם רשת החושים הפוליסמיים שלה נחשבה כקטגוריה בה משמעויות המילה קשורים זה לזה באמצעות עקרונות קוגניטיביים כלליים כגון מטאפורה, מטונימיה, הכללה (Bisabg,2003,p.4-5). בניגוד למחקר מסורתי בנושא פוליסמיה בתוך סמנטיקה היסטורית ולקסיקלית, ניתוחים אלה חורגים ממילים "למעלה" ומילים "למטה", תוך לימוד פוליסמיה ברמה של מבנים מורפולוגיים כמו גם תחבורתיים, ואף לראות פוליסמיה כתופעה מערכתית למרות טבעם השנוי במחלוקת מטבעם, מילונים (מילים) הובאו בחשבון במילונים לפחות מאתיים שנה (Cuyckens,2002,p.95).

פוליסמיה הייתה גם הבסיס למחקר על שינוי סמנטי, שניתן לראותו כתוצאה מההצטברות הפוליסמית והמשונות של משמעויות המקובצות סביב צורת מילים לאורך זמן. באמצעות התוכנות הישנות יותר למטאפורה ומטונימיה כמנגנונים של הרחבת משמעויות, הפכה פוליסמיה למוקד תשומת הלב של בלשנים קוגניטיביים מודרניים וסמנטיקאים קוגניטיביים הלומדים מטפורות, מטונימיות ושילוב רעיוני אב טיפוס, שדות סמנטיים, מסגרות סמנטיות ורשתות סמנטיות. בתחומים מחקריים עכשוויים אלה פוליסמיה כבר לא נחשבת כבעיה, אלא כתכונה אינהרנטית של שפה, שימוש בשפה וקוגניציה. בשני העשורים האחרונים הפוליסמיה הייתה גם במרכז תשומת הלב של הבלשנות החישובית, שם דנים באופן חי בבעיות של משמעויות מילים וחוסר משמעות של מילים. פסיכולוגיסטים וסטודנטים למדעי המחשב למדו גם פוליסמיה, עמימות וחוסר אמביגציה במשך יותר משלושה עשורים ופיתחו מודלים שונים של רשתות סמנטיות, תחילה במסגרת סמנטיקה תכונה לאחר מכן אב-טיפוס וסמנטיקה של מסגרות, למעשה ניתן להתייחס לפוליסמיה כמוקד שסביבו מסתובבות כל התיאוריות הסינכרוניות והדיאכרוניות המרובות אך הקשורות בנושא שפה והכרה (Bisabg,2003,p.5-6). פסיכולוגים ובלשנים התפתחותיים המתעניינים ברכישת שפה החלו גם ללמוד פוליסמיה (Mason,1979,p.49).

תרומה אחת לכך זה תחקור את רכישת המשמעויות השונות של הפועל הפוליסמי של 4 עד 10 שנים, והיא תחקור גם האם פסיכולוגיה התפתחותית יכולה לשפוך אור על ההתפתחויות האחרונות בבלשנות קוגניטיבית ולהיפך. יש עדיין שאלות רבות לענות בתחום מחקר זה. להלן רק כמה מהן: האם ילדים לומדים את החלקים השונים של המילה בדפוס שיתוף קבועים ורק אחר כך קשורים אליהם למשמעות ליבה אחת? או שמא תחילה יש להם משמעות עולמית מאוד מעורפלת עבור מילה אחת ואז מקניטים את הקטנות? האם הם לומדים תחילה את המשקעות הנפוצים ביותר? כיצד ילדים מתחילים ליהנות ולהבין מבדיחות ומשחקי מילים המבוססים על ניצול פוליסמיות / דו-משמעות? מדוע נראה שזה קורה רק אחרי גיל 7? ולמה זה קשה לילדים אוטיסטים? מכיוון שהמיפויים המטפוריים הרעיוניים אינם ענייני שפה בעיקרם, אלא חלק מהמערכות הרעיוניות שלנו המאפשרות לנו להשתמש במושגים משמעוטיים-מוטוריים בשירות התבונה המופשטת (Bisabg,2003,p.6), על ידי בלשנים קוגניטיביים רבים מניחים שילדים רוכשים מיפויים מטפוריים קונספטואליים באופן אוטומטי ולא מודע באמצעות תפקודם היומיומי בעולם (Lakof,1999,p.80).

כל זה צריך להילמד באופן אמפירי. האם יתכן שילדים הרכיבו אלמנטים של ידע ברשתות העוקבות אחר אותם מסלולים כמו צבירת משמעויות פוליסמיות על ידי צורת מילים לאורך זמן? האם יצירות ספונטניות של ילדים בעלות משמעויות מרובות תואמות את דפוסי הפוליומיה של מבוגרים, כלומר ללכת על מסלולים מטפוריים ומטונימיים? ואם לא, כיצד מותאמות רשתות לילדים של משמעויות פוליסמיות למבוגרים? שאלה נוספת עליה צריך לנסות לענות היא: האם ילדים מבינים בקלות מילים פוליסמיות? איזה סוג של מילים פוליסמיות הם מבינים הכי טוב? האם זה תלוי בקטגוריה הדקדוקית? האם זה תלוי

בתדירות / היכרות או בולטות? האם זה תלוי בסוג המיפוי הפיגורטיבי העומד בבסיס המשמעויות המרובות של מילה? האם ההרחבות המטונימיות מובנות ביתר קלות מאשר מטפוריות או להיפך? האם זה תלוי במידת האב-טיפוסיות? או שזה תלוי בשילוב מסוים של כל הגורמים הללו? בספר זה ניתן להתייחס רק לכמה משאלות אלו, אך יש לומר לפחות. יתר על כן, התברר כי לא ניתן ללמוד פוליסמיה רק בבלשנות ובפסיכולוגיה בלבד. אפשר להבין את זה רק אם נסתכל גם על התרבות האנושית, כפי שכבר הדגישו בראון וויטקובסקי: פוליסמיה נמצאת בשפה בכל מקום ולחקירה שלה יש פוטנציאל רב להארת הכרה אנושית. בנוסף, הדפוסים הקבועים של שינוי לקסיקלי .. מצביעים על כך שחקירת הלקסיקון הם מרכיבים אחרים של השפה. והכי חשוב, חקר הדפוסים הלקסיקאליים הרגילים הללו יכול לתרום באופן משמעותי להכרת התהליכים והיכולות העומדים בבסיס השפה והתרבות האנושית (Bisabg,2003,p.6-7).

נוחים לשיטתיות לאורך הספר ננסה לקשר בין גישות לשוניות, קוגניטיביות ותרבותיות לחקר הפוליסמיה, ולקשר אותן גם לגישות דיאכרוניות וסינכרוניות. בשנים האחרונות, מחקרים בסמנטיקה קוגניטיבית הראו כי ניתן להסביר את המשמעויות המילקסיות של מילים פוליסמיות במונחים של מטפורות מושגיות ותרבותיות בסיסיות, לפיהן מונע חלקית על ידי מבנה החוויה המטפורי והמטונימי שלנו, במיוחד מהניסיון הגופני שלנו (Lakof,1999,p.91).

מילים אינן צוברות משמעויות באופן אקראי, אלא עוקבות אחר מסלולים או דפוסים קוגניטיביים מסוימים הטבעיים להכרה האנושית ומבנים את רכישת החוויה, הידע והשפה שלנו. לכן, כדי להבין את הופעתה ומבנה הפוליסמיה, עלינו להבין את טיב המטאפורה והמטונימיה, תובנה המוכרת לאלו שלומדים שינויים סמנטיים לפני מאה שנה. לאחרונה התברר כי במקום להיות מערכת לייצוג מושגים, שפה היא מערכת הנחיות לשילוב רעיוני. בראייה זו ביטויים לשוניים מבקשים משמעויות ולא מייצגות משמעויות. פוליסמיה היא תוצר לוואי דינמי של פעולה זו של אינטגרציה רעיונית, היא אינה מאפיין סטטי של המילים עצמן. לפיכך פוליסמיה נמצאת בכל מקום אך גם בקושי מורגש ברוב המקרים. אנו מתוודעים לקיומו רק כאשר המשמעות המתהווה בתערובת, למשל, נראית מרוחקת להפליא מתחום הקלט שממנו הגיעו המילים. כאשר אנו מבחינים במרחק זה אנו מכנים אותו בשם אחד מני רבים המשמשים בסמנטיקה המסורתית: הרחבה, אנלוגיה ומטאפורה. הבעיה של "פוליסמיה מדורגת" תיחקר עוד בסעיף הבא (Bisabg,2003,p.7-8).

3. הקטגוריה הלקסיקלית של המילים הפוליסמיות שבין ספר בראשית וספר שמות

הקטגוריה הלקסיקלית שבין ספר בראשית וספר שמות נחלקת לחלקים הבאים:

3.1 הפעלים: הפועל הוא מלה המציינת מצב או פעולה הקשורים בזמן. למשל: "הילד כתב" – כתב מציין פעולה. "הילד ישן" – "ישן" מציין מצב. הפועל הוא חלק הדיבר האחיד ביותר של הלשון העברית, בו בזמן שרביגוניות לא מעטה שולטת, למשל בשמות עצם, הרי שהפועל אחיד במידה מרובה (בלאו, 1987, עמ' 32).

ומבין הפעלים הפוליסמיים שבין ספרי בראשית ושמות:

הביא

בבראשית: הגיש, הקריב, העלה, "וַיָּבֵא קֵוֹן מִפְּרֵי הָאֲדָמָה, מִנְחָה" (ד, ג); בשמות: גרם לו, המיט עליו, "כִּי-הִבֵּאתָ עָלָיו, חֶטְאָה גְדֹלָה" (לב, כא) (אבן שושן 1979, עמ' 192).

בקש

בבראשית: חיפש, השתדל למצוא, "וַיִּשְׁאַלְהוּ הָאִישׁ לְאֹמֶר, מֶה-תְּבַקֵּשׁ. טז וַיֹּאמֶר, אֶת-אֲחִי אָנֹכִי מְבַקֵּשׁ" (לו, טו-טז); בשמות: הפץ, רצה, התאוה, "וַיִּשְׁמַע פְּרַעֲהַ אֶת-הַדְּבָר הַזֶּה, וַיִּבְקֵשׁ לְהַרְגַּ אֶת-מֹשֶׁה" (ב, טו) (כנעני 1998, עמ' 344).

היה

בבראשית: נמצא, התקיים, "פֶּאֶשֶׁר פֶּתֶר-לָנוּ, כֹּן הָיָה" (מא, יג); בשמות: קרה, נעשה, "לֹא יִדְעֶנּוּ מֶה-הָיָה לוֹ" (לב, א) (כנעני 1998, עמ' 752).

הלך

בבראשית: צעד, עבר ברגליו ממקום למקום, "וַאֲבִימֶלֶךְ, הֵלֵךְ אֵלָיו מִגָּרָר" (טו, טו); בשמות: יצא מן, עזב את, "וּמִשָּׁה, אֲשֶׁר הִפִּיתָ בּוֹ אֶת-הַיָּאֵר--קַח בְּיָדְךָ, וְהִלַּכְתָּ" (יז, ה) (כנעני 1998, עמ' 773).

חלק

בבראשית: פיזר, הפיץ, "אֶחָלַקְם בְּיַעֲקֹב, וְאֶפְיֹצֵם בְּיִשְׂרָאֵל" (מט, ז); בשמות: פילג, הפריד לחלקים, "אֶרְדֹּף אֲשִׁיג, אֶחָלַק שָׁלָל" (טו, ט) (כנעני 1998, עמ' 1319).

תנן

בבראשית: העניק, זיכה, "היולדים, אשר-תנן אלהים את-עבדך" (לג,ה); בשמות: נטה חסד, ריחם, "וחזתי את-אשר אהן, ורחמתי את-אשר ארחם" (לג, יט) (כנעני 1998,2, עמ'1375).

תשב

בבראשית: הרהר, הגה בלבו, העלה במוחו, העלה על דעתו, "ואתם, תשבתי עלי רעה; אלהים, תשבתי לטובה" (ג, כ); בשמות: הגה והמציא רעיונות חדשים, "ואמלא אתו, רוח אלהים, בתכמה ובתבונה ובדעת, ובכל-מלאכה. לתשב, מחשבת; לעשות בזהב ובכסף, ובנחשת" (לא, ג-ד) (אבן שושן 1979,2, עמ'849).

ניב

בבראשית: עמד סמוך לפניו, "ונירא, והנה שלשה אנשים, נצבים עליו" (יח, ב); בשמות: קם, הזדקף, "וברוח אפיק נערמו מים, נצבו כמו-גד נזלים" (טו, ח) (אבן שושן 1979,3, עמ'979).

הותיר

בבראשית: היה לו יתרון, היה נכבד יותר, "פחז פמים אל-תותר, פי עלית משכבי אביך", (מט, ד); בשמות: השאיר משהו מדבר, "ואכלו את-הבשר, בלילה הנה, ... ולא-תותרו ממנו, עד-בקר" (יב, ח-י) (כנעני 1998,3, עמ'1964).

נקלא

בבראשית: פסק, חדל, נעצר, "ויסכרו מעינת תהום, וארפת השמים; ויכלא הגשם, מן-השמים" (ח, ב); בשמות: נמנע, "ויכלא העם, מהביא" (לו, ו) (אבן שושן 1979,3, עמ'1053).

קסה

בבראשית: העלים מן-, לא גילה ל-, "המכסה אני מאברהם, אשר אני עשה" (יח, יז); בשמות: שם משהו על דבר-מה כדי שלא יהיה גלוי או פתוח או ערום ועוד, "וכי-יפתח איש בור, או פי-יכרה איש בור ולא יכסנו" (כא, לג) (כנעני 1998,3, עמ'2193).

מלא

בבראשית: שם דבר-מה בתוך בית-קיבול עד שפתו, "ותלך ותמלא את-החמת, מים" (כא, יט); בשמות: נתן בשפע, חנן הרבה, "ואמלא אתו, רוח אלהים" (לא, ג) (כנעני 1998,4, עמ'2904).

מצא

בבראשית: רצה וגילה משהו או משהו שלא במתכוון, "וילך ראובן בימי קציר-חטים, וימצא דונאים בשדה" (ל, יד); בשמות: פגש, נתקל בדרכו ב-, "כי-תצא אש ומצאה קצים" (כב, ה) (כנעני 1998,4, עמ'3177).

נמצא

בבראשית: נתגלה לאחר שאבד ונעלם, "וינפש--בגדול החל, ובקטן פלה; וימצא, הגביע, באמתחת, בגימן" (מד, יב); בשמות: נזדמן במקרה, נראה על-ידי משהו בלא כוונה תחילה, "כל-האדם והבהמה אשר-מצא בשדה, ולא יאסף הביתה--וגרד עליהם הברד, ומתו" (ט, יט) (אבן שושן 1979,4, עמ'1472).

משל

בבראשית: שלט, "ואל-אישך, תשוקתך, והוא, ימשל-בך" (ג, טז); בשמות: היתה לו סמיכות ל-, "לעם נכרי לא-ימשל למקרה" (כא, ח) (כנעני 1998,4, עמ'3379).

נח

בבראשית: שהה, חנה, "ותנח התבה בחדש השביעי, בשבעה-עשר יום לחדש, על, הרי אררט" (ח, ד); בשמות: שקט, מצא מנוחה, "וביום השביעי תשבתי--למען ינוח, שורך וחמרך" (כג, יב) (אבן שושן 1979,4, עמ'1634).

נפל

בבראשית: הוטל וצנח בעל כרחו או באופן בלתי צפוי בכוח כבדו כלפי מטה, "ועמק השדים, בארת בארת חמר, ויגסו מלך-סדם ועמרה, ויפלו-שמה" (יד, י); בשמות: אבד, הושמד, נהרג, "ויפל מן-העם ביום ההוא, כשלישת אלפי איש" (לב, כח) (כנעני 1998,5, עמ'3742).

נמו

בבראשית: מסר דבר למישהו, העביר לרשות אחר, "ונתן-לי לחם לאכל, ובגד ללבוש" (כח, כ); בשמות: שם, הניח, קבע, "ונתת, את-הפיר, בין-אהל מועד, ובין המזבח; ונתת שם, מים" (מ, ז) (אבן שושן 1979,4, עמ'1743).

סגר

בבראשית: נעל, הגיף, סתם חלל, "וְאֵת-הַדָּלָת, סָגְרוּ" (יט, י); בשמות: חסם את הדרך בפני-, מנע מעבר או מוצא, "סָגַר עֲלֵיהֶם, הַמְדָבָר" (יד, ג) (כנעני 1998,5, עמ'3920).

עבד

בבראשית: עשה מלאכה, עסק בעבודה, פעל, טרח, "וַיַּעֲבֹד יַעֲקֹב בְּרַחֵל, שְׁבַע שָׁנִים" (כט, כ); בשמות: היה משועבד לפלוני, היה עבד לו, "וְרָצַע אֲדֹנָיו אֶת-אֲזָנוֹ בַּמַּרְצָע, וַעֲבָדוּ לְעֵלָם" (כא, ו) (אבן שושן 1979,4, עמ'1394).

נסע

בבראשית: עבר ממקום למקום בכלי-רכב, "וַיַּעֲקֹב נָסַע סִפְתָּה, וַיָּבֹן לוֹ בָּיִת" (לג, יז); בשמות: התקדם, זו ועבר ממקומו, "וַיִּסַּע עֲמוּד הַעֲנָן, מִפְּנֵיהֶם" (יד, יט) (כנעני 1998,5, עמ'3708).

צחק

בבראשית: היתל, לעג ל-, "בְּאֵלֵי הָעֶבֶד הָעִבְרִי, אֲשֶׁר-הִבְאֵת לָנוּ--לְצַחֵק בֵּי" (לט, יז); בשמות: שיחק, השתעשע, "וַיֵּשֶׁב הָעַם לְאֹכֵל וְלִשְׂתוֹ, וַיִּקְמוּ לְצַחֵק" (לב, ו) (אבן שושן 1979,5, עמ'2218).

צעק

בבראשית: זעק, צווח, קרא בקול רם, "וַיִּצְעַק צַעֲקָה, גְדֹלָה וּמְרָה עַד-מָאֹד" (כז, לד); בשמות: קבל, התאונו, "וַיִּצְעַק מֹשֶׁה אֶל-יְהוָה, עַל-דְּבַר הַצִּפְרֹדְעִים" (ח, ח) (אבן שושן 1979,5, עמ'2251).

שאל

בבראשית: הציג שאלה, פנה אל מישהוא שיוודיעהו דבר בלתי ידוע לו, חקר לפשר דבר, "וַאֲשָׁאֵל אֹתָהּ, וְאָמַר בַּת-מִי אַתְּ" (כז, מז); בשמות: ביקש וקיבל חפץ מחברו על מנת להשתמש בו ולהחזירו לאחר זמן "וַיִּשְׁאָלוּ, מִמְצָרַיִם, פְּלִי-כֶסֶף וְכֹלֵי זָהָב" (כב, לד) (כנעני 1998,7, עמ'5605).

שבת

בבראשית: חדל, פסק, לא התקיים עוד, "וַיּוֹם וַלְיָלָה--לֹא יִשְׁבְּתוּ" (ח, כב); בשמות: נח ממלאכתו, חדל מלעבוד "שִׁשְׁתַּת יָמִים תַּעֲבֹד, וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי תִשְׁבֹּת" (לד, כא) (כנעני 1998,7, עמ'5640).

גישתו

בבראשית: ירד במוסריותו, שקע בחטאים, "וַיִּרְא אֱלֹהִים אֶת-הָאָרֶץ, וְהִנֵּה נִשְׁחָתָה" (ו, יב); בשמות: אבד, נחרב, "וּבְכָל-אָרֶץ מִצְרַיִם תִּשְׁחַת הָאָרֶץ, מִפְּנֵי הָעָרִב" (ח, כ) (אבן שושן 1979,7, עמ'2661).

שם

בבראשית: הניח, נתן, קבע, "וַיִּטַּע יְהוָה אֱלֹהִים, גֶּן-עֵדֵן--מִקְדָּם; וַיִּשְׂם שֵׁם, אֶת-הָאֶדֶם אֲשֶׁר יָצָר" (ב, ח); בשמות: מינה, הפקיד, "וַיִּשְׁמָט עֲלֵהֶם, שְׂרֵי אֲלָפִים" (יח, כא) (כנעני 1998,7, עמ'5737).

שלח

בבראשית: גירש, סילק, הרחיק, "וַיִּשְׁלַחְהוּ יְהוָה אֱלֹהִים, מַגֵּן-עֲדָן" (ג, כג); בשמות: פטר, שחרר, הרשה לצאת לחופשי, "שְׁלַח אֶת-עַמִּי, וַיַּעֲבְדֵנִי בַּמִּדְבָּר" (ז, טז) (אבן שושן 1979,7, עמ'2701).

שמר

בבראשית: נצר, נטר, "וַיִּשְׁמַר יְהוָה אֱלֹהִים, אֶת-הָאֶדֶם; וַיִּנְחָהוּ בְּגֵן-עֵדֵן, לְעֹבְדָהּ וּלְשִׁמְרָה" (ב, טו); בשמות: קיים, מילא, נתן דעתו על דבר לעשותו, "וַיִּשְׁמְרוּ בְנֵי-יִשְׂרָאֵל, אֶת-הַשְּׁבֹת" (לא, טז) (אבן שושן 1979,7, עמ'2733).

שעה

בבראשית: פנה, שם לבו, "וַיִּשַׁע יְהוָה, אֶל-הֶבְל וְאֶל-מִנְחָתוֹ. הַ וְאֶל-קִין וְאֶל-מִנְחָתוֹ, לֹא שָׁעָה" (ד, ד-ה); בשמות: התעניין בדבר, עסק, "וְאֶל-יִשְׁעוֹ, בְּדַבְּרֵי-שֹׁקֵר" (ה, ט) (כנעני 1998,7, עמ'5851).

2.3. שמות העצם: אפשר להגדיר שם עצם לפי המשמעות. למשל, אפשר להגדיר שם עצם כמילה המציינת שם של דבר כלשהו – עצם או מושג. ואולם, לשמות העצם יש גם סימני היכר מיוחדים המאפיינים אותם. סימני היכר אלה קשורים במבנה של שמות העצם. יש הבדל מהותי בין שמות העצם לבין הפעלים: בניגוד לפעלים בשמות עצם לא מובע "זמן", ואי אפשר להטות אותם לפי זמנים. סימן ההיכר המובהק של שם העצם הוא הוספת המילה "שָׁל" או הוספת כינויי שייכות(ליפקין,2006, עמ'92).

ומבין שמות העצם הפוליסמיים שבין ספר בראשית וספר שמות אפשר להבחין הבא:

אח

בבראשית: בן אביו ואמו (בן אביה ואמה), "וַיֹּאמֶר קִין, אֶל-הֶבְל אָחִיו" (ד, ח); בשמות: קרוב, בן לאותה משפחה או לאותו עם, "וַיִּגְדַּל מֹשֶׁה וַיֵּצֵא אֶל-אָחִיו" (ב, יא) (אבן שושן 1979,1, עמ'54).

נהב

בבראשית : יחידת משקל קדומה להפצים יקרי-ערך, "וּשְׁנֵי צְמִידִים עַל-גְּדִיהָ, עֲשָׂרָה זָהָב מִשְׁקָלָם" (כד, כב) ; בשמות: שם של מתכת צהובה רכה ונוחה לעיבוד הנחשבת כמתכת יקרה מאוד, "וַיַּעַשׂ לוֹ זָרְזָבָה, סָבִיב" (לז, ב) (כנעני 1998,2, עמ'987) .

אִישׁ

בבראשית: בעל לאשה, "פִּי אִמְרָה, פִּי-רְאָה וְהָהָה בְּעֵינָי--פִּי עֲתָה, יֶאֱהָבֵנִי אִישִׁי" (כט, לב); בשמות: אדם, אנוש, גבר, הזכר בבני-אדם, "וְהָמִית אִישׁ, אוֹ אִשָּׁה" (כא, כט) (אבן שושן 1979,1, עמ'82) .

אוֹת

בבראשית : סימן, תו, "וַיִּשָּׂם יְהוָה לְקוֹן אוֹת, לְבִלְתִּי הַכּוֹת-אוֹתוֹ כָּל-מִצְאוֹ" (ד, טו) ; בשמות: פלא, מופת, "וְאוֹת-הַמַּטֶּה הַזֶּה, תִּקַּח בְּיַדְךָ, אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה-בוֹ, אֶת-הָאוֹת" (ד, יז) (אבן שושן 1979,1, עמ'48) .

יָד

בבראשית: חלק, מנה, "וַיִּנְתְּנֵם חֲמִישִׁית, לְפָרְעָה; וְאַרְבַּע הַיָּדַיִת יְהוָה לְכֶם" (מז, כד) ; בשמות: כל אחד משני הגפים העליונים של האדם, "וַיִּשְׁלַח יָדוֹ וַיַּחֲזֹק בוֹ" (ד, ד) (כנעני 1998,3, עמ'27) .

מְלָאכָה

בבראשית: תוצרת העבודה, חפץ, כלי, נכס מטלטל, "אֶתְנַהֲלָה לְאִשִּׁי, לְרַגְלֵי הַמְּלָאכָה אֲשֶׁר-לִפְנָי" (לג, יד) ; בשמות: עבודה, עבודה, עיסוק, עבודה מקצועית, "לֹא-תַעֲשֶׂה כָל-מְלָאכָה אֲתָה וּבְנֶה וּבִתְךָ" (כ, ט) (כנעני 1998,4, עמ'2912) .

מְנַחֵה

בבראשית: מתנה, שי, דורון, "אִם-נָא מְצִאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ, וְלִקְחֹתָ מִנְּחֹתַי, מִיָּדִי" (לג, י); בשמות: כינוי לקורבן שהקריבו לאלוהים, "וְאוֹת הַכֶּבֶשׂ הַשְּׂנִי, תַּעֲשֶׂה בֵּין הָעֶרְבִים כְּמִנְחַת הַבֶּקָר" (כט, מא) (אבן שושן 1979,4, עמ'1394) .

מִצָּה

בבראשית: ריקק דק, עוגת לחם שנאפתה בזמן קצר על גבי שטח מחומם היטב, "וַיַּעַשׂ לָהֶם מִשְׁתָּה, וּמִצּוֹת אָפָה וַיֹּאכְלוּ" (יט, ג) ; בשמות: לחם אפוי מבצק שלא החמיץ, "שִׁבְעַת יָמִים, מִצּוֹת תֹּאכְלוּ" (יב, טו) (כנעני 1998,4, עמ'3189) .

מְרַבֵּה

בבראשית: עגלה הנרתמת לסוסים ומשמשת לנסיעות ולטיולים, "וַיִּבְרָא יוֹסֵף מְרַבְּתוֹ, וַיַּעַל לְקִרְיַת-מִצְרָיִם וַיִּשְׂרָאֵל אֲבִיו גִּשְׁנָה" (מו, כט) ; בשמות: רכב-מלחמה, רכב-ברזל, "מְרַבֵּת פְּרָעָה וְחִילוֹ, יָרָה בָּיָם" (טו, ד) (אבן שושן 1979,4, עמ'3306) .

אָרוֹן

בבראשית: מיטה שנושאים בה את המת לקבורה, "וַיִּמָּת יוֹסֵף, בְּ-מָאָה וָעֶשְׂרִי שָׁנִים; וַיַּחַנְטוּ אוֹתוֹ, וַיַּעֲשֶׂה בָּאָרוֹן" (ג, כו) ; בשמות: ארגז, תבה גדולה בעלת דלת אחת או יותר לשמור בה חפצים שונים, "וַיַּעֲשֶׂה אָרוֹן, עֲצֵי שִׁטִּים" (כה, י) (כנעני 1998,1, עמ'182) .

נֶעַר

בבראשית: עבד, משרת, נושא-כלים, "וַיִּתְחַבֵּשׂ אֶת-תְּמָרוֹ, וַיִּקַּח אֶת-שְׁנֵי נַעֲרָיו אִתּוֹ" (כב, ג); בשמות: כינוי לילד או לתינוק, "וַתִּרְאֶהוּ אֶת-הַיָּלֵד, וְהִנֵּה-נֶעַר בֶּכֶה" (ב, ו) (אבן שושן 1979,4, עמ'1694) .

שָׂעִיר

בבראשית: פתח רחב לכניסה בקיר בחומה, בראמון, בגדר של חצר וכדומה, "לְכָל בְּאֵי שַׂעֲרֵי" (כג, י) ; בשמות: מקום יישוב, מושב, "וַיִּגְרָד, אֲשֶׁר בְּשַׂעֲרֵי" (כ, י) (אבן שושן 1979,7, עמ'2756) .

שִׁפָּה

בבראשית: לשון, אוצר המילים שהאדם משתמש בהן להבעת צרכיו, "אֲשֶׁר לֹא יִשְׁמְעוּ, אִישׁ שִׁפְתֵי רַעְיוֹ" (יא, ז) ; בשמות: קצה הפה בכלים שוליים, פאת דבר, שובל, "שִׁפְתֵי הַיְרִיעָה, הַקִּיצָנָה" (לא, יז) (כנעני 1998,7, עמ'5867) .

תְּבָה

בבראשית: מבנה גדול בתבנית ארגז בן שלוש קומות שבנה נוח מפני מי המבול, "עֲשֵׂה לָךְ תְּבַת עֲצֵי-גֹפֶר" (ו, יז) ; בשמות: ארגז, קופסה גדולה, "וַתִּקַּח-לוֹ תְּבַת גֹּמָא" (ב, ג) (אבן שושן 1979,7, עמ'2814) .

תְּהוֹם

בבראשית: מי-בראשית, ים המים ששימש מקור לכל המים שעל הארץ, "וַחֲשָׁךְ, עַל-פְּנֵי תְהוֹם; וְרוּחַ אֱלֹהִים, מְרַחֶפֶת עַל-פְּנֵי הַמַּיִם" (א, ב) ; בשמות: שפע מים, מעמקי מים, "תְּהוֹמַת, יְכִסִּימוּ; יָרְדוּ בְּמִצּוֹלוֹת" (טו, ה) (כנעני 1998,7, עמ'5969) .

שָׂמַל

בבראשית: כינוי לצפון, "וַיִּרְדְּפֶם, עַד-חֹבֶבָה, אֲשֶׁר מִשְׁמָאל, לְדַמְשֶׁק" (יד, טו) ; בשמות: הצד בגוף האדם שהלב נתון בו, "וְהַמַּיִם לְהֵם חוֹמָה, מִיַּמִּינָם וּמִשְׂמָאלָם" (יד, כב) (כנעני 1998,7, עמ' 5807).

עֶבֶד

בבראשית: כינוי של הכנעה וענוה בפי אדם הפונה אל גדול ונכבד, "פֶּה תֹאמְרוּן, לְאֹדְנֵי לַעֲשׂוֹ, פֶּה אָמַר, עֶבְדְּךָ יַעֲקֹב" (לב, ה) ; בשמות: אדם שהוא קניינו הפרטי של מישהו ועושה כל עבודה שבעליו מטיל עליו, "וְכָל-עֶבֶד אִישׁ, מִקְנַת-כְּסָף" (יב, מד) (אבן שושן 1979,5, עמ' 1856).

עַם

בבראשית: קהל רב, "וַיִּירָא יַעֲקֹב מְאֹד, וַיֵּצֵר לוֹ; וַיַּחֲזֵן אֶת-הָעַם אֲשֶׁר-אִתּוֹ" (לב, ח) ; בשמות: לאום, אומה, "וְהָיִיתֶם לִי סֻגְלָה מִכָּל-הָעַמִּים" (יט, ה) (כנעני 1998,5, עמ' 4349).

עֵצִים

בבראשית: החלק הקשה בשלד בעלי-הוליות, "עֵצִים מְעַצְמֵי, וּבָשָׂר מְבַשְׂרֵי" (ב, כג) ; בשמות: עיקר, ממש, דבר כמות שהוא בדיוק, "וּבְכַעֲצֵם הַשָּׁמַיִם, לְטֹהֵר" (כד, י) (אבן שושן 1979,5, עמ' 1974).

פְּנִים

בבראשית: פרצוף, החלק הקדמי של הראש, "וַיִּרְחֹץ פָּנָיו, וַיֵּצֵא" (מג, לא) ; בשמות: הצד הקדמי, חזית, "וְהִקְלָה, אֶת -גִּרְמִיָּהּ, וְהָאִיר, עַל-עֵבֶר פְּנִיָּה [של המנורה]" (כה, לז) (אבן שושן 1979,5, עמ' 2097).

פֶּשַׁע

בבראשית: חטא, עוון, "מֵה-פֶּשַׁעֵי מֵה חַטָּאתֵי, כִּי דָלַקְתָּ אֶתְרִי" (לא, לו) ; בשמות: עברה בעסקי ממונות, גרימת נזק מתוך מתוך רשלנות או כוונת זדון, "עַל-כָּל-דְּבַר-פֶּשַׁע עַל-שׂוֹר עַל-תְּמוֹר" (כב, ח) (כנעני 1998,6, עמ' 4865).

עֲלֵע

בבראשית: כל אחת מהעצמות היוצאות מעמוד-השדרה מאחור ומתאחדות עם עצם המפתח בבית-החזה, "וַיִּבֶן יְהוָה אֱלֹהִים אֶת-הַצֶּלַע אֲשֶׁר-לְקַח מִן-הָאָדָם (ב, כב) ; בשמות: צד, דופן בבניין, במקום או בכלי, "וְהִשְׁלַחְתָּ--תַּתָּן, עַל-צֶלַע צְפוֹן" (כו, לה) (כנעני 1998,6, עמ' 4998).

3.3. שמות התואר : שם התואר הוא המילה המשמשת להרחבת המידע הניתן הנוגע לשמות העצם (שורצולד, 1977, עמ' 122).

ומבין שמות התואר הפוליסמיים שבין ספר בראשית וספר שמות אפשר להבחין הבא:

גְּדוֹל

בבראשית: רב במידה או במספר, "וְאֶעֱשֶׂה, לְגוֹי גְּדוֹל" (יב, ב) ; בשמות: נכבד, "הָאִישׁ מִשָּׁה, גְּדוֹל מְאֹד בְּאָרֶץ מִצְרַיִם" (יא, ג) (אבן שושן 1979,1, עמ' 307).

כְּבֹד

בבראשית: רב, גדול, קשה, "אֲבָל-כְּבֹד זֶה לְמִצְרַיִם" (ג, יא) ; בשמות: רב-משקל, בעל משקל גדול, "וַיִּדְבֵּר מִשָּׁה כְּבֹדִים, וַיִּקְחוּ-אֹבְדָן וַיִּשְׁימוּ תַחְתָּיו וַיֵּשֶׁב עָלֶיהָ" (יז, יב) (אבן שושן 1979,3, עמ' 1727).

3.4. תוארי הפועל : תואר הפועל הוא המילה המשנה את הפועל, שם התואר או תואר פועל אחר (שורצולד, 1977, עמ' 129).

ומבין תוארי הפועל הפוליסמיים שבין ספר בראשית וספר שמות אפשר להבחין הבא:

עָתָה

בבראשית: לאחר מה שעבר, לאחר כל זה, "אֶל-תְּשַׁלַּח יָדְךָ אֶל-הַנֶּעֱר, וְאֶל-תַּעֲשֵׂ לּוֹ, מְאוּמָה, כִּי עָתָה יִדְעָתִי, כִּי-יָרָא אֱלֹהִים אֶתָּה" (כב, יב) ; בשמות: מילת-פתיחה לזירזור או להפניית הדעת לאשר ייאמר בסמוך, "עָתָה שָׁמַע בְּקֹלִי, אֵינְעֶצֶךָ" (יח, יט) (כנעני 1998,5, עמ' 4534).

תַּחַת

בבראשית: במקום-, תמורת-, חלף-, "וַיִּקַּח אֶת-הָאֵיל, וַיַּעֲלֵהוּ לְעֵלָה תַּחַת בְּנוֹ" (כב, יג) ; בשמות: למטה מן, "וַיִּקְחוּ-אֹבְדָן וַיִּשְׁימוּ תַחְתָּיו" (יז, יב) (אבן שושן 1979,7, עמ' 2847).

3.5. המילות : המילית היא המילה שלא רלוונטית לקבוצת הפעלים, שמות העצם, שמות התואר או תוארי הפועל. והיא באופן כללי מילה קצרה מהצד הפונולוגי (שורצולד, 1977, עמ' 51).

ומבין המילות הפוליסמיות שבין ספר בראשית וספר שמות אפשר להבחין הבא:

אֵין

בבראשית : לא-יש, חסר, "וְהַבּוֹר רָק, אֵין בּוֹ מַיִם" (לו, כד) ; בשמות: בלי, בלא, "חַנָּם, אֵין פָּסָף" (כא, יא) (כנעני 1, 1998, עמ' 77) .

אך

בבראשית: עתה זה, תיכף ל-, "וַיְהִי אַךְ יֵצֵא יֵצֵא יַעֲקֹב, מֵאֵת פְּנֵי יִצְחָק אָבִיו; וַעֲשׂוּ אָחִיו, בָּא מֵצִידוֹ" (כו, ל) ; בשמות: רק, בלבד, "וְעַתָּה, שָׂא נָא חַטָּאתִי אַךְ הַפַּעַם" (י, יז) (אבן שושן 1, 1979, עמ' 85) .

הו

בבראשית: הנה, הרי, הלא, "הֵן גְּרַשְׁתָּ אֹתִי הַיּוֹם, מֵעַל פְּנֵי הָאָדָמָה" (ד, יד) ; בשמות: אם, "הֵן בְּנֵי-יִשְׂרָאֵל, לֹא-שָׁמְעוּ אֵלַי, וְאִיךָ יִשְׁמְעֵנִי פְּרַעֲהַ" (ו, יב) (אבן שושן 2, 1979, עמ' 539) .

ל-

בבראשית: אל, "וַיֵּשֶׁב לְבֶן, לְמִקְמוֹ" (לב, א); בשמות: לתכלית מסוימת, למען, "יְהִינָה, יִלְחָם לָכֶם" (יד, יד) (אבן שושן 3, 1979, עמ' 1121) .

פי

בבראשית: משום ש-, מפני ש-, "וַיִּבְרָךְ אֱלֹהִים אֶת-יּוֹם הַשְּׁבִיעִי, וַיְקַדְּשׁ אֹתוֹ: כִּי בּוֹ שָׁבַת מְקַל-מְלֶאכֶתוֹ" (ב, ג) ; בשמות: כאשר, כש-, "וַהֲיָה כִּי-תָבֹאוּ אֶל-הָאָרֶץ ... וְשִׁמְרַתֶּם, אֶת-הָעֲבֹדָה הַזֹּאת" (יב, כה) (כנעני 3, 1998, עמ' 2080) .

פו

בבראשית : כך, ככה, באופן זה, "וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים, יְהִי רְקִיעַ ... וַיְהִי-כֵן" (א, ו-ז); בשמות: נכון, נכונה, בצדק, "וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה, כֵּן דִּבַּרְתָּ" (י, כט) (כנעני 3, 1998, עמ' 2161) .

מי

בבראשית: מילת-שאלה לדעת את זהותו או את שמו דל פלוני, "וַיִּנְרָא יִשְׂרָאֵל, אֶת-בְּנֵי יוֹסֵף; וַיֹּאמֶר, מִי-אֵלֶּה" (מח, ח); בשמות: זה ש-, אותו אדם ש-, כל אדם ש-, "מִי-בַעַל דְּבָרִים יִגַּשׁ אֲלֵהֶם" (כד, יד) (אבן שושן 3, 1979, עמ' 1321) .

עוד

בבראשית: שוב, שנית, בפעם נוספת, "וַתִּרְץ עוֹד אֶל-הַבָּאָר, לְשָׂאב" (כד, כ) ; בשמות: נוסף על הקודם, "עוֹד נָגַע אָחָד אֲבִיָּא עַל-פְּרַעֲהַ וְעַל-מִצְרַיִם--אֲחֵרֵי-כֵן, וְשִׁלַּח אֶתְכֶם מִזֶּה" (יא, א) (כנעני 5, 1998, עמ' 4226) .

על

בבראשית: למעלה ממקום מסוים, "וַנְעוּף וְעוֹפֵף עַל-הָאָרֶץ" (א, כ) ; בשמות: אל-, בכיוון למקום מסוים, "וַיֹּנֵט מֹשֶׁה אֶת-מִטְהוֹ, עַל-הַשָּׁמַיִם" (ט, כג) (אבן שושן 5, 1979, עמ' 1919) .

למה

בבראשית: מדוע, משום-מה, בשל-מה "לָמָּה חָרָה לָךְ, וְלָמָּה נִפְלִו פְּנִיךָ" (ד, ו) ; בשמות: לשם-מה, לאיזו תכלית, "לָמָּה הִרְעַתָּה לְעַם הַזֶּה--לָמָּה זֶה, שְׁלַחְתָּנִי" (ה, כב) (כנעני 4, 1998, עמ' 2456) .

נא

בבראשית: אנא, בבקשה, "הֲטִי-נָא כַדָּף וְאֶשְׁתָּה" (כד, יד) ; בשמות: הבה, "וְעַתָּה גִלְכָה-נָא דְרָךְ שְׁלִשְׁתַּיִם בְּמִדְבָּר" (ג, יח) (כנעני 5, 1998, עמ' 3469) .

המסקנות

- א- כל חלקי הקטגוריה הלקסיקלית (פעלים, שמות עצם, מילות, תוארי פועל ושמות תואר) נמצאים בתוך הקשר הפוליסימי בין ספר בראשית וספר שמות .
- ב- הפעלים מהווים את המידה הגדולה של קבוצת הקטגוריה הלקסיקלית מבחינה פוליסימית בעיון זה בין ספר בראשית וספר שמות, אחר-כך יבואו שמות העצם .
- ג- תוארי הפועל ושמות התואר מהווים המידה הקטנה בעיון זה .
- ד- הרוב הדגול של הפעלים הפוליסימיים הם על בנייני קל ופיעל, בעוד אין יש נוכחות לבניינים פֻעַל, הַפְעַל, התפעל .

ביבליוגרפיה

- אבן, שושן, אהרם, המילון החדש, הוצאת קרית-ספר בע"מ, ירושלים, 1979 .
בוטוויניק אירנה, אדם, גלית, מבוא לבלשנות תאורטית, חלק ב', האוניברסיטה הפתוחה, 2012 .
בלאו, יהושע, יסודות תורת הלשון, חלק א', הוצאת א' רובינשטיין, ירושלים, 1987 .

- כנעני, יעקב, המילון העברי המלא, כרך 1, הוצאת מילונים לעם, ירושלים, 1998.
- לבנת, סהר, יסודות תורת המשמעות, סמנטיקה ופרגמטיקה, כרך א', האוניברסיטה הפתוחה, 2014.
- ליפקין, שרה, בדיחי-קליפוס, נועה, עברית לשון הבנה והבעה, כרך 2, המרכז לטכנולוגיה חינוכית "מטח", רמת-אביב, 2006.
- שורצולד, אורה, מילון למונחי בלשנות כללית ודקדוק עברי, אוניברסיטת בר-אילן, 1977.
- Baker, Mark C., *Lexical Categories*, Cambridge University Press, Cambridge, UK, 2003.
- Barr, James, *The Semantics of Biblical Language*, Oxford University Press, 1961.
- Bisabg, Walter, Hock, Hans Henrich, *Trends in linguistics*, Mouton de Gruyter, Berlin. New York, 2003.
- Contini-Morava, Tobin, Ellen, Y. *Between Grammar and Lexicon*, John Benjamins Publishing, 2000.
- Corver, Norbert, Riemsdijk, Henk, Van, *Semi-Lexical Categories*, Mouton de Gruyter, 2001.
- Cuyckens, Hubert, Dirven, René, Taylor, John R., *Cognitive Approaches to Lexical Semantics*, Walter de Gruyter, 2009.
- Cuyckens, Hubert, Zawad, Britta, *Polysemy in Cognitive Linguistics*, John Benjamins, Amsterdam, 2002.
- Dromi, Esther, *Early lexical development*, Psychology Press, 1987.
- Gerber, Adele, *Language-related Learning Disabilities*, P.H. Brookes Publishing Company, 1993.
- Ivy, Malka, Rappaport Hovav Sichel, *Lexical Semantics, Syntax, and Event Structure*, Oxford University Press, 2010.
- Janned, Stefanie, Poletto, Robert, Weldon, Tracey L., *Language Files*, Ohio State University Press, 1994.
- Jorden, Peter, *Language Acquisition and the Functional Category System*, Walter de Gruyter, 2012.
- Kleiber, Georges, *problemes de semantique*, saptentrion, 1995.
- Kuzar, Ron, *Sentence Patterns in English and Hebrew*, John Benjamins Publishing, 2012.
- Lakof, George, *Philosophy in the Flash*, Basic Books, New York, 1999.
- Leacock, Claudia, Ravin, Yael, *Polysemy, Theoretical and Computational Approaches*, OUP Oxford, 2000.
- Lumsden, John Stewart, *Syntactic Features*, Department of Linguistics and Philosophy, Massachusetts Institute of Technology, 1987.
- Lyons, John, *Semantics*, vol. 2, Cambridge University Press, Cambridge, 1977.
- Nikitina, Tatiana V., *The Mixing of Syntactic Properties and Language Change*, Stanford University, 2008.
- Mason, J. M., *Effects of Polysemous words on sentences comprehension*, Reading Research Quarterly, 1979.